

OBZOR NÁRODOHOSPODÁŘSKÝ

Časopis věnovaný otázkám národněhospodářským a sociálněpolitickým.

Orgán Jednoty ku povzbuzení průmyslu v Čechách a Vývozního spolku pro Čechy, Moravu a Slezsko.

(Vychází s podporou České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění v Praze.)

Kartely a stát.

I.

Poslanecké sněmovně právě uzavřené podala v posledním jejím zasedání vláda návrh zákona na úpravu kartelů, které se vztahují ke věcem podrobeným nějaké nepřímé dávce.

Pojem kartelu definován v návrhu tom mnohem šířeji, než jej vytvořila nynější věda národněhospodářská; prohlašuje návrh za kartely veškerá sdružení podnikatelů k tomu čelící, aby jednotným postupováním, zejména obmezením neb úplným odstraněním volné soutěže bylo dosaženo rozhodného vlivu na výrobu, cenu neb odbyt jistého zboží. Jest patrné, že definicí tou mezi kartely shrnuty i t. zv. cornery, ringy a podobná sdružení spekulantů-obchodníků, kteří skupují veškeré prodejné zboží jistého druhu (zejména potraviny, srv. příkl. ring kukuřicový a ovsový i v Rakousku neblaze známý, byť i s nezdarem skončivší), zásobu svou pak po jistý čas z trhu berou a tím způsobují citelný nedostatek dotyčného zboží, který ovšem vede k značnému zvýšení ceny jeho, načež oni tohoto zvýšení ceny používají, aby zboží své lacino koupené s ohromným ziskem draze prodali.

Avšak od těchto svazů spekulantů skutečnou konjunkturu falšujících zcela přesně se liší kartely ve vlastním toho slova smyslu, totiž sdružení výrobců za tím účelem sjednaná, by odčiněny byly následky bezuzdné a nezřízené volné soutěže, zejména by odstraněna byla nastalá nadvýroba a klesání cen a v produkci uveden byl jistý pořádek.

Vládní návrh neupravuje ringy a kartely veškeré, nýbrž jen takové, které se vztahují k věcem podrobeným nějaké nepřímé dávce, tedy nejen vlastní dani nepřímé (cukr, líh, pivo, minerální oleje), nýbrž i příkl. monopolu, v němž spolu zahrnuta daň spotřební (sůl). Toto obmezení vládního návrhu, jež nelze nikterak schvalovati, se v důvodové jeho zprávě dlouze a široce vysvětluje tím, že vláda z důležitých

státních příčin jest nucena, opětně zvýšiti nepřímé daně, a že se obává, že by kartely mohly uskutečnění berněpolitických účelů, jež pro zvýšení toto jsou směrodatny, učiniti pochybným. Vláda má patrně obavu, a to zcela oprávněnou, že značné zvýšení daně z cukru, líhu a piva, které chystá, bude míti na cenu a tím i na konsum těchto produktů tak nepříznivé následky, že by zvýšení daně mohlo býti zmenšenou spotřebou úplně vyrovnáno, a chce tudíž nějakým způsobem působiti na výrobce těchto produktů, by cenu jejich nezvyšovali o celou větší daň, nýbrž raději svůj vlastní zisk zmenšili a část zvýšené daně z vlastní kapsy nesli. Vhodný způsob takového nátlaku, myslí, že nalezla v kartelovém zákoně, v jehož důvodové zprávě prohlašuje, že jest její povinností, dbáti o to, aby občanstvo nebylo přes nutnou míru daní vyčerpáváno soukromými úmluvami, které de facto uvalují na konsum dávky podobné, jako jsou nepřímé daně.

Podaří-li se kartelovým zákonem učiniti na výrobce cukru, líhu atd. takový nátlak, aby zvýšení daně na svá bedra převzali, je arci velmi pochybné; každým způsobem však je jisto, že důvod, který vláda pro to uvádí, že předpisy jejího návrhu mají míti platnost jen pro výrobce a prodavače předmětů nepřímé dávce podrobených, pro obmezení toto nijak nemluví, poněvadž všechny úmluvy cenu jakéhokoli zboží nad slušnou míru zvyšující uvalují na toto zboží jakousi nepřímou daň a poněvadž tedy důvod uvedený platí nejen pro cukr a líh, nýbrž také pro železo, sodu atd. Také všechny ostatní důvody, které lze uvést pro jakýsi státní dohled nad kartely, jsou rázu všeobecného a mluví pro podrobení všech kartelů, nikoli pouze několika málo, pod tento dohled.

Návrh vládní je tedy polovičatý a již proto nesympatický; vždyť následek jeho jest, že dozor vládnímu podrobeny budou na př. sice rayonovací úmluvy cukrovarníků (ohledně nákupu řepy), nikoli však kartely řepářů ohledně

prodeje řepy cukrovarům. A přec nelze zajisté předem tvrditi, že rayonovací úmluvy jsou absolutně zavržitelné a kartely řepářů absolutně přípustny; vždyť právě tak, jako řepaři cukrovarníkům, tak i cukrovarníci řepářům mnoho výték činí a nepěkných vlastností vytýkají (ku př., že mezi pravou cukrovku míchají bezcukernou a nad to těžší řepu pícní, která se jim ovšem také dle váhy draze platí, ale pro cukrovar je bezcennou; že si od několika cukrovarů dají poskytnouti zálohu a pak žádnému z nich cukrovku nedodají atd.); správnou je i zde cesta prostřední, vedoucí k úsudku, že nelze generalisovatí výtky ani té ani oné strany a že konečný posudek záviseti musí od případu konkrétního. A právě proto bylo by žádoucím, aby osnova vládní nezůstala obmezena jen na úzký kruh navržený, nýbrž byla rozšířena na všechny kartely a ringy vůbec.

V obmezení svém je osnova tím nesympatičtější, poněvadž očividně sleduje cíl, umožniti hodně vysoké zvýšení spotřebních daní a zabezpečiti státu také poměrně zvětšený jich výnos. Co tedy jednou rukou občanstvu podává, druhou mu zase bere, transakce to rozhodně v neprospěch občanstva vycházející, poněvadž ono plus, které dříve ať právem či neprávem přicházelo do rukou průmyslu, avšak jím bylo zúrodňováno a v tisícových podobách se zase zpět vracelo tam, odkud přišlo, přejde nyní do pokladen státu, který ho užije možná k výdajům zholo neproduktivním.

Na jednu ještě velice závažnou okolnost nutno hned tady poukázati; návrh vládní, bude-li uzákoněn, bude mít platnost ovšem jen pro tuto polovici říše, poněvadž podání obdobného návrhu vládou uherskou a přijetí jeho tamní sněmovnou není nijak zabezpečeno, ba — to možno s úplnou jistotou předem vysloviti — jest vzhledem ku známým živnostenskopolitickým směrům uherské vlády naprosto vyloučeno. Avšak obě polovice říše naší provozují mezi sebou docela volný obchod, nejsouce uzavřeny proti sobě celní hranicí; jaký to bude míti následek, když průmysl naší polovice říše bude spjat kartelovým zákonem a průmysl uherský bude pro všechny své úmluvy mít ruce svobodné? Náš průmysl cukrovarnický i lihovarnický dnes již konstatují, že bývalé jich odbytiště uherské se úplně od nich emancipovalo pomocí vlastního průmyslu a že uherskou konkurenci již pocítují nejen v cizině, ale i v této polovici říše samotné; jak bude teprve pak, až se obojí výrobní podmínky kartelovým zákonem opět v náš neprospěch změní. Tak daleko, zdá se, naše vláda nedohlédá a proto je nutno, aby byla na to upozorněna. Bez souhlasné úpravy v Uhrách nelze ani u nás na úpravu kartelů, na akci to významu tak dalekosáhlého, důležitosti tak veliké a následků dosud tak nevypočítatelných, pomýšleti.

Návrh vládní obsahuje ve 20 paragrafech

celou řadu předpisů správních a trestních, řečené kartely upravujících. Než k vypsání a kritice jich přikročíme, budiž dovoleno, k lepšímu porozumění věci stručně vylíčiti podstatu, příčinu a následky kartelů.

Dr. R. Hotořewitz.

Úvahy o středoevropské cukerní politice.

Napsal Jan Koloušek.

Rozvoj výroby řepového cukru je nejpádnejším dokladem, kterak určitým, pevným směrem sledovaná hospodářská politika dovede úplně a trvale zvítěziti také proti nepříznivějším přírodním podmínkám ve světové soutěži. Řepový cukr v poslední desítce tohoto století nejen naprosto vytiskl z Evropy cukr vyrobený ze třtiny, nýbrž vítězně konkuruje v bezprostředním sousedství ano i v samé vlasti (na př. ve Východní Indii a na jihu Spojených Států Severoamerických) se svým soupeřem tropickým. Jakkoli třtina v tropech jen s malým přičiněním lidské síly dává mnohonásobný výtěžek, jakkoli poskytuje o mnoho procent cukru více nežli cukrovka, a k tomu ve formě daleko k těžení způsobilější, přece řepový cukr dnes ovládl úplně na trhu světovém a z celé cukerní výroby připadá na řepový cukr asi přes $\frac{5}{8}$, kdežto na třtinový sotva již $\frac{3}{8}$.

Neméně však podivným zjevem pro každého nepoučeného pozorovatele je, že největšími konsumenty cukru nejsou oni národové, kteří cukr vyrábějí, nýbrž že nejvíce tohoto výrobku se spotřebuje zrovna tam, kde se buď vůbec cukr nevyrábí anebo kde se produkuje v míře velmi nedostatečné. Velká Britannie a Irsko spotřebuje přes $1\frac{1}{2}$ mil. tun cukru ročně, ačkoli nemají vůbec cukerní výroby; Spojené Státy Severoamerické stráví ročně silně přes 2 mil. tun cukru, z čehož kryjí svou vlastní výrobou sotva 15%.*) Naproti tomu největší cukerní státy poměrně velmi malou spotřebu cukru vykazují. Německo při výrobě 1·8 mil. spotřebovalo sotva 0·6 mil. tun, tedy asi $\frac{1}{3}$ svého těžení a ještě hůře je tomu v Rakousko-Uhersku, kde z 1 mil. tun vyrobených zůstalo pro domácí spotřebu něco málo přes 0·3 mil. — Mluví se stále o nadvýrobě cukru u nás, ale kdyby náš konsum stoupl poměrně jako v Anglii, musily by naše cukrovary najednou navariti asi o 75% zboží více, nežli varí dosud, jenom aby postačily ukryti domácí potřebu. — Anglie a Severní Amerika spotřebují bezmála polovinu všeho na světě vytěženého cukru, kdežto samy k této výrobě přispívají sotva 8%.

Cukr řepový měl trudné počátky, zprvu jen s velikou nouzí a úsilnou podporou kontinen-

*) Množstvím tu udaným rozumí se cukr surový.

OBZOR NÁRODOHOSPODÁŘSKÝ

Časopis věnovaný otázkám národohospodářským a sociálněpolitickým.

Orgán Jednoty ku povzbuzení průmyslu v Čechách a Vývozního spolku pro Čechy, Moravu a Slezsko.

(Vychází s podporou České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění v Praze.)

Kartely a stát.

II.

V hospodářském životě nic není nahodilé, byť se i nahodilým zdálo; každý nový úkaz jest pouze nutným následkem poměrů dosavadních a etapou na cestě rozvoje hospodářského. Rozvoj tento mohou snad geniální a prozíraví státníci pomocí vhodných opatření usplísnit neb snad i protáhnouti, ale nikdo a ničím nemůže jej zmařit. Jsouť hospodářské skutečnosti mocnější, než lidé a zákony.

Nechci tím říci, že na poli hospodářského zákonodárství je praktickému politiku nejlépe býti fatalistou a nechat vše běžeti, jak to právě běží; ale tolik je jisto, že na poli tom nejrozměšší je kodifikovati příkazy, zákazy a omezení teprve, když už praktickým životem samotným byly skoro sankcionovány. Pošetilcem byl by býval jmn, kdo by ve starověku byl chtěl zrušiti otroctví, a za dob ještě nás nedalekých, kdo by chtěl zrušiti robotu; ovoce to dříve musilo uzrati, než mohlo býti utrženo. Arci uzrává dle různého stupně vývoje i v různých zemích různě; ale, jak zkušenost učí, zlovůle neb blahovůle jednotlivců na rozvoj poměrů hospodářských vlivu nemá; ba ani nejpřísnější předpisy zákonné a jiné rozvoj ten nezmaří.

Ani ne u kartelů, o nichž dnes nikdo s jistotou říci nemůže, jsou-li škodlivé čili nic. Či může někdo z těch, kdož na kartely nejvíce horlí, skutečně prokázati, že cukrovary za řepu příliš málo platí a za cukr příliš mnoho žádají, že cena železa je přemrštěna atd.? Zde stojí tvrzení proti tvrzení; kdo má pravdu, dokázalo by jen detailní šetření. Požadují-li však víry pro sebe jenom výlučně konsumenti, pak kamenujeme také pekaře, uzenáře, krejčí, obchodníky atd., zkrátka každého prodávače, neboť skoro každý konsument si na každého, od něhož cokoli kupuje, stěžuje, že prodává věci špatné a drahé. Proč tato všeobecná výtky právě jen u skartelo-

vaných závodů má býti správnou, je věru záhadno; jest arci nad míru laciné a, poněvadž to davu lichotí, také velice populární, napařád bouchat do věcí, jež obecné mínění má za škodlivé. Že však obecné mínění se právě ve věcech hospodářských často klame, je známo a novým toho dokladem zdají se právě býti kartely, jimž na př. i maloobchodnictvo přičítá vinu své nevýnosnosti, ač vinu toho nese především vzájemná nezřízená konkurence jeho vlastní.

Správně proto pravil právě ve příčině kartelů Brentano: »Nezdá se mi správným, říkati: to se nám nelíbí, to nechceme, proto o tom vůbec nebudeme mluvit a když ano, budeme jen nadávati. Takový způsob na vývoj kartelů nebude mít vůbec žádného účinku... vývoj ten jak přes naši nenávisť, tak přes naši lásku přejde k dennímu pořádku.«

Vážnému posuzovateli poměrů nezbyvá tedy než kritika nestranná, střízlivá a zcela nepředpojatá; a ta jeví se býti asi následovní:

Nynější soustava výrobní není ani prvním ani posledním stadiem lidského vývoje a nepotrvá věčně. Avšak v doznívající dosud budoucnosti nebude změněna a je tedy jediným možným podkladem pro veškeré upravování hospodářských poměrů v době dohledné. Každému rozumnému je přece jasno, že zákonodárce, reformující dnes živnostenský řád, nemůže než za základ jeho opět vzíti soukromé vlastnictví výrobních prostředků a svobodu smlouvy pracovní; co bychom si dnes počali se živnostenským řádem, založeným na kolektivním vlastnictví prostředků výrobních, nevím. Právě tak má se věc ovšem i s kartely; i při nich dlužno za základ posudku i úpravy vzíti dnešní soustavu výrobní.

Tato vyžaduje, aby nejen dělník obdržel příslušný výdělek, nýbrž aby i podnikateli dostalo se zisku, kterýžto je nerozlučně spojen se dnešní soustavou výrobní a conditio sine qua non pro trvání průmyslu a výroby vůbec. Neboť klesne-li cena výrobku tak hluboko, že podnikateli žádný neb příliš nepatrný zisk zbývá, bude podnikatel

hledět cenu výrobku zvýšiti anebo mzdy a jiné náklady výrobní snížit, aby docílil příslušného zisku. Nepodaří-li se mu to, buď se závodu vzdá anebo jej prodá anebo tak dlouho vyrábí, až učiní úpadek; nikterak však nemůže závod svůj udržeti.

S dnešní soustavou výrobní nerozlučně spojená jest též okolnost, že odbyť výroby nelze libovolně rozšířiti, nýbrž že množství jeho vázáno jest množstvím spotřeby. Vyrobí-li se více, než spotřeba žádá, nelze celou výrobu odbyti a vyrábětelé jsou pak vzájemnou soutěží svou nuceni, zboží za levnější ceny nabízet, poněvadž je pak spíše odbudou. Tím zhoršuje se však jednak jakost zboží a zmenšují mzdy dělnické, jednak podněcuje opět rozšíření výroby, poněvadž, čím větší výroba, tím jsou poměrně menší náklady výrobní na jeden výrobek vypadající a tím menší ovšem také může býti jeho cena. Proto v tomto konkurenčním boji vítězí po čase vždy silnější, větší výrobce a slabší podléhá.

Ježto však každého zasahují ztráty a žádný neví, zdali by na konec nemusil sám podlehnouti, spojují se, aby zamezili nadvýrobu a klesání cen a obmezují produkci na míru, spotřebě přiměřenou.

Tot asi cesta, jakou se všechny produkční kartely braly a i nadále bráti budou; skutečně také zpravidla — žádné pravidlo bez výjimky — ke kartelu došlo jen, když už dotýčný průmysl stál na pokraji záhuby a jiné pomoci nezbyvalo. Jiného prostředku proti záhubné nadvýrobě však doposud není, než kartel. Čímž lze nadvýrobu odstraniti? Buď zvýšením konsumu na míru větší výrobě přiměřenou nebo zmenšením výroby na míru spotřebě přiměřenou, třetího prostředku není. Poněvadž však také zvýšení konsumu není v moci nikoho — ani státu —, zajisté výrobci na větší výrobě a větším zisku nejvíce interesovaní, by v první řadě se radovali, kdyby zvýšení konsumu na míru jich výrobnosti bylo možným, a uchopili by se všech prostředků, aby toho docílili — nezbyvá nic, než přiměřené zmenšení výroby.

A tento princip kartelu výrobního, který zamezuje nevyhnutelnou záhubu průmyslu nadprodukcí a bezuzdnou soutěží stíženého, zajisté není nesprávným a zavržitelným.

To uznává konečně i vláda sama ve svém návrhu, pravíc (str. 13.): »Není pochyby, že kartely (tohoto) prvního druhu jsou prospěšny a že je dlužno dokonce podporovati. Neboť pokud se skutečně pohybují jen v mezích, daných okamžitým stavem hospodářským, mohou vykonávati prospěšný regulující vliv na celé národní hospodářství zaručující jakousi stabilitu procesu výrobního a přispůsobující množství výroby spotřebě, i mohou takto snad skutečně způsobiti převod z nezřízené a bezpravidelné produkce k výrobě spořádané, hospodářsky dokonalejší.«

S druhé strany nelze popřít, že mohou se vyskytnouti i kartely hned z předu na pouhé neoprávněné hrabivosti založené a pouze zvýšení zisku stejně již přiměřeného sledující, ač se případů takových jen málo stává a ačkoli i tam, kde se to stalo, právě zase hrabivost jednotlivců neb nastalá konkurence cizí kartel co nejdříve opět rozbily. Také nelze popřít, že kartely, zprvu na správných a zdravých základech založené, mohou se časem — když účastníci jeho se namlsali — zvrhnouti v kartely vykořisťovací, tedy zavržitelné. Arci i zde nejlepším a neúčinnějším lékem je protitlak, který se po jisté době v kruzích interestentů samotných nebo konsumentů vzbudí a k rozbití kartelu, založení konkurenčních podniků a j. vede; tento lék je také nejjistějším, nejzaumělým a také nebezpečným, poněvadž automaticky v činnost vstupuje, jakmile je ho zapotřebí a jen tou měrou a tak dlouho působí, pokud ho k uzdravení poměrů je nutno.

Avšak také umělý lék, záležející v příkazu, zákazu neb jiném opatření (snížení cel a tarifů na cizozemské zboží atd.) státní správy, může tu výborně a prospěšně účinkovati, je-li podáván od instance, věci dokonale znalé, rozmyslné a k tomu hledící, aby bylo učiněno jen opatření právě pro dotýčný případ vhodné a jen potud, pokud ho je zapotřebí. Jakého prostředku v jednotlivém případě má býti použito, nelze naprosto již výpočtem zákonným stanoviti; takovýto aprioristický výpočet by znamenal úplný nezdar státního vlivu na kartely a měl by v zápětí buď naprostou neúčinnost zákona (jako zákony severoamerické) anebo poškození národního hospodářství.

Také nelze dozor nad kartely svěřiti byrokratickému úřadu, který není schopen posouditi potřeby praktického života a který neví kudy kam, nemá-li před sebou zřejmé znění paragrafu, jež může na sporný případ aplikovati. A v tom právě — vedle všeobecných vad již vytčených — spočívá jedna z hlavních vad vládního návrhu, že totiž dozor nad kartely a rozhodovací činnost s ním spojenou nepřenáší na úřad zvláštní, zřízený tak, jak toho zvláštnost věci, o niž jde, nutně vyžaduje, nýbrž že kompetenci tu zůstává finančnímu ministerstvu. Tomuto za všech okolností je vyhrazeno zapovědění kartelu neb jistého usnesení kartelového a jemu přísluší také jinaký státní dozor na kartely. Tento dozor může finanční ministerstvo přenést na kartelní komisi, která je zároveň jeho poradním sborem ve všech věcech kartelních a která musí býti slyšána též před každou záповědí kartelu neb kartelového usnesení. Komise, čítající 12 členů, sestavena je z 6 úředníků finančního ministerstva a 6 jiných odborníků ministrem jmenovaných.

Nelze popřít, že toto ustanovení je velice slabou stránkou vládního návrhu, který přec v důvodové zprávě sám poukazuje k převelikým

obtížím, se kterými je spojeno posouzení, zdali konkurence v určitém případě je loyální či nelojální, zisk podnikatelský slušný či lichvářský, cena výrobku přiměřená či přemrštěná.

Jak nesnadným je v konkrétním případě správný posudek, vyplývá příkl. z toho, že i seriosní kritikové přecházejí za pádný doklad svého tvrzení, že cena jistého zboží je přemrštěná, uvádějí srovnání vysokých tuzemských cen s daleko nižšími cenami cizozemskými. A přec nic není ve své všeobecnosti tak nesprávné, jako tento důvod: vždyť nehledě k různé kupní hodnotě peněz, jsou výrobní podmínky v různých státech tak značně rozdílné, že příkl. bavlněné zboží je v Anglii nepoměrně levnější, než u nás přes to, že naše bavlnářská výroba se dnes v těžké krizi nalézá a skoro nic nevydělává. Stejně má se to i se železářstvím; musí-li příkl. naše železárny zpracovávat chudší rudu železnou, než německé a j., musí-li koks k tavení rud potřebný brát až z Německa, poněvadž ho tady nemají, musí-li i jiné pomocné látky dražší kupovat, vyšší daně a jiná břemena platit a větší omezení správní snášeti, než jinde, pak arci není než přirozeno, že jejich výrobek je také poměrně dražší, než německý. Ovšem je otázka, není-li rozdíl ten větší, než by bylo nutno.

Pouhé srovnání cizozemských cen s tuzemskými nemůže být tedy zpravidla správným měřítkem, jsou-li domácí ceny nepřiměřeně vysoké; k posouzení toho třeba bedlivého šetření a zkoumání především tuzemských nákladů výrobních a pak střízlivého a nestranného úsudku, není-li zisk podnikatelský z toho resultující přehnaný.

Stejně nesprávný jsou v této všeobecnosti také ostatní výtky, kartelům činěné, že totiž zamezují technický pokrok, že své výrobky exportují do ciziny za levnější ceny na úkor konsumu domácího, že zhoršují jakost zboží, stlačují mzdy dělnictva atd. Byť i v tom neb onom konkrétním případě některá z těchto výtek byla správnou, přece nijak nelze tvrdit, že jsou všeobecně platny, a posouzení, zda o určitém kartelu jsou případny, musí být čerpáno se stejnou opatrností a nestranností, jako posudek, jsou-li ceny výrobku přemrštěny.

Nuže, jest finanční ministerstvo, resp. jeho poradní komise, naznačeným způsobem sestavená, způsobila k takovémuto objektivnímu a střízlivému posouzení?

Zkušenost ve stech případech získaná učí nás, že v ministerstvech pramalé porozumění mají pro potřeby praktického života. Lze tedy v případě tomto něco lepšího očekávat?

Tomu věru nenasvědčuje již ani vládní návrh sám, jinak s vzornou pečlivostí sestavený; vždyť se tam výslovně praví (str. 27.), že organizace úřadu, dohled na kartely vedoucího, je důležitostí zcela podřízené, hlavní věcí že naopak je

povaha materiálních předpisů, jichž vykonávání se úřadu tomu svěřuje.

Zde tedy máme již ten záhubný byrokratický šiml; živoucí strom průmyslu a obchodu má být podřízen schematu materiálních předpisů a takových: strom smí mít nejvíce třicet větví, každá větev smí být nanejvýš jeden metr $5\frac{1}{2}$ cm dlouhá, smí mít 3 výhonky a nejvýše 102 listy určité velikosti; co je přebytečné, delší, větší neb jiné podoby, než je předepsáno, se uřízne.

Takového druhu byly by patrně i předpisy kartelní komisi dané a pak ovšem na organizaci její naprosto nezáleží. Avšak zde se má věc po našem názoru právě opačně; právě na tom, jakým způsobem úřad, na kartely dohled vedoucí, bude organizován a z jakých mužů bude sestaven, záleží, ne však na materiálních předpisech; tyto se obligatorně vůbec nemohou dáti, poněvadž nelze napřed vědět, jaký prostředek v konkrétním případě bude možný a neúčinnější. Zde jsou jen formální předpisy možné, příkl. příkaz, že kartely mají své stanovy, jednání atd. úřadu předložit, že je úřad oprávněn, účastníky kartelu vyslýchat, závody jejich prohlédnouti atd., atd.

Vládní návrh formální takovéto předpisy obsahuje, jakožto prostředek k potlačení škodlivého kartelu zná však jen zrušení škodlivých usnesení kartelových anebo škodlivého kartelu vůbec. Neuposlechnutí tresce pokutou peněžitou a vězením.

Avšak posouzení, je-li kartel neb jeho usnesení škodlivým, a záповěď jeho, jakož i objevení tajných kartelů a tajných usnesení kartelových vyžadovalo by jiné způsobilejší instance, než je finanční ministerstvo, resp. jeho poradní komise, a proto — nehledě ani k tomu, že záповěď kartelů, resp. jich usnesení, vymáhaná jen tresty a nezaložená i na možnosti úplné záповědi dalšího provozování živnosti, je prostředkem, dávajícím jen neúplnou záruku úspěchu — nevzbuzuje dotyčné ustanovení návrhu vládního naprosto důvěry, že by praktické provádění jeho mohlo být provázeno úspěchem. Nedůvěra ta jest tím větší a oprávněnější, poněvadž finanční ministerstvo rozhoduje definitivně (rozhoduje dle § 7. vl. návrhu po volném uvážení, a proto jest stížnost ke správnímu dvoru soudnímu vyloučena; srv. § 3e, zákona ze dne 23. května 1873 ř. z. č. 20) a poněvadž tedy korektura jeho mylných rozhodnutí nějakou vyšší instancí je úplně vyloučena. Kartely a s nimi — vzhledem k úzké vzájemné souvislosti všech odvětví průmyslu i obchodu, jež má v zápětí, že poškození jednoho zhubně působí i na skoro všechna ostatní — celé naše národní hospodářství budou tedy úplně odevzdány v libovůli instance ku správnému posouzení potřeb praktického života sotva schopné.

Arci jen na čas, neboť odvětví výrobní skutečně nouzi trpící snadno najdou prostředek, po-

moci kterého by se vyhnula chikanám se zákonem kartelním spojeným, a přece cíle svého dosáhla. Avšak příklad jejich ukáže cestu také jiným, ve skutečné nouzi se nenalézajícím a jen vykořisťování zamýšlejícím sdružením a následek vládního návrhu bude jen, že kartely ve dnešní formě zaniknou a že místo jich zaujmou útvary jiné, zásadně škodlivé. Cesta k tomu je velmi snadná, vládní návrh sám ji udává. an podrobuje předpisům svým jen sdružení více samostatných podnikatelů; nebude-li zde tudíž několik samostatných podniků, nýbrž jen jeden, nebude tento jediný podnik, byť i byl sloučil v sobě všechny dosavadní závody toho druhu, podléhati zákonu kartelovému a bude moci bezohledně vykořisťovati celé obyvatelstvo státu.

Týž následek mělo i nepředložené a nepromyšlené zakročení státu proti kartelům ve Spojených Státech severoamerických; i tam měl stát za to, že lze kartely pouhým zákazem odstraniti, a co následovalo? Jednotlivé závody, dříve v kartel sloučené, spojily se jednoduše v jednu velikou společnost, kteréž všechny závody ty náležely, nešlo pak tedy o kartel více podnikatelů, nýbrž o podnik jediný, byť i ohromný, a zákon neměl nad ním více moci. Veliká tato společnost, t. zv. trust, měla pak ovšem faktický monopol a nic se neostýchala, tohoto monopolu i co nejvíce využití a vykořisťovala konsumenty dle libosti. Dnes ve Spojených Státech skoro veškerá výroba i obchod jsou ztrustovány, zajisté ne ku prospěchu konsumentů a také ne ve prospěch zdravého rozvoje tamního hospodářství.

A zcela stejný následek může a jistě také — bude-li dnešní návrh vládní kodifikován — bude mít kartelní zákon náš.

Proto vládní návrh ve dnešní formě své je úplně zavržitelný, poněvadž jednak nevztahuje se na kartely všechny, nýbrž jen na některé, poněvadž má na zřeteli jen zájmy fiskální a poněvadž ani v tomto svém obmezení neposkytuje nižádné záruky úspěchu.

Chce-li vůbec stát již dnes proti škodlivým výhonkům kartelů zakročiti — ač by snad Rakousku prospěšnější bylo, vyčkati, až státy jiné, průmyslem mocnější a na kartely bohatší, jako příkl. Německo, Francie a Anglie, v této příčině první krok učiní, a jak se krok ten osvědčí — pak ať se zařídí kartelní úřad zvláštní, účelně sestavený, který by nejprve vyšetřil všechny detaily kartelů a pak navrhl a zavedl opatření, kterými by škodlivé jich následky úspěšně mohly být zamezeny. Formální předpisy vládního návrhu by v této příčině snad úplně vyhovovaly, avšak k materiálním by musily vedle záповědí usnesení kartelových neb kartelu samotného pristoupiti i prostředky jiné, úspěšnější a vztahující se nejen ke kartelům v užším toho slova smyslu, nýbrž i ke trustům a jiným útvarům monopolistickým.

Dr. R. Hotowetz.

Několik slov o práci žen.

Napsal Antonín Hajn.

I.

O práci žen uvažuje a píše se dnes velice mnoho, jakkoli předmět ten není novinkou. Práce žen byla zajisté vždy ve společnosti, aniž kdy zbavena byla všech obtíží neb krutostí, které lpěly na práci mužů. V době otroctví žena otročila jako muž; v době poddanství robotila stejně s mužem — slovem nebylo ve společnosti druhu práce, aby nezastihla zároveň i ženu — arci vždy ženu určitých vrstev.

Práce žen ve všeobecném slova toho významu byla tedy vždycky, ale nebývalo vždy jistých okolností, jaké dnes práci žen doprovázejí. Tyto okolnosti jsou to právě, které rčení »práce žen« v dnešní době propůjčují zvláštní význam, všeobecný pojem obmezující a specifikující. Dříve žena pracovala, aniž rodina její byla rušena, dnes však tisíce žen pracují na újmu svým rodinám. Dříve práce žen nebyla těmto a skrze ně potomkům celkem tak škodlivá, dnes však tisíce žen pracují na úkor svého i svých příštích dětí zdraví; dříve práce žen obmezena jsouc na rodinu, na rodinné hospodářství, doplňovala zde neb i umožňovala práci mužovu nezasahující nijak rušivě v obor jeho působení, dnes však tisíce žen prací svou vypuzují muže a vzniká tak čistě moderní otázka konkurence pohlaví se všemi zlobami i vášněmi, újmami mravními i hmotnými takového hospodářského a sociálního zápasu. A tak čteme-li dnes rčení »práce žen«, myslíme si obyčejně jen na určitý druh této práce, totiž na průmyslovou práci žen a tu speciálně zase na tovární. Ony zvláštní okolnosti, o kterých jsem se již zmínil, jsou zajisté právě při tomto druhu ženské práce nejvýznačnější a nejpůsobivější.

Ale dnešní žena nepracuje jen v továrnách nebo v dílnách řemeslnických, nebo jen v kon-tóaru, nebo za pultem. Ona pracuje v celé řadě jiných věcí a o tom v zájmu — napíši to přímo — spravedlnosti jest nutno si pohovořiti. Žena a její podíl na společenské práci se zajisté zcela přehlíží a zhusta i podceňuje a pohrdá; líčívá se jako trubec v úle společnosti, zejména v oboru t. zv. vyšší činnosti lidské. Muž jest živitelem, hlavou, sloupem, pramenem všeho — žena jen nejpodřízenějším článkem v organizaci lidské a často ani tím ne, holou zbytečností, pouhou přítěží. Zatím ve skutečnosti věci mají se poněkud jinak, a podobně mluvíti může jen ten, kdo nevidí podrobněji do ústrojí stavby společnosti.

Ženě připadly ve společnosti nejnevědnější úkoly, které pro svoji samozřejmou nezbytnost, zevšednělost a tím i pro svoji zdánlivou bezvýznamnost se takřka ztrácejí v dějinách lidské práce, v dějinách kultury lidstva, a ztrácejí se